



МЕЖДУПРЕДМЕТНИТЕ ВРЪЗКИ В РАННОТО ОБУЧЕНИЕ
ПО АНГЛИЙСКИ ЕЗИК КАТО ЧУЖД

Пенка Кънева

CROSS-CURRICULAR LINKS IN THE PROCESS OF TEACHING
ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE TO YOUNG LEARNERS

Penka Kaneva

Abstract: *Cross-curricular links in the process of teaching English as a foreign language to young learners are discussed in the article. Some useful techniques, strategies and activities for developing key competencies for lifelong learning are listed.*

Key words: *Cross-curricular links, teaching English.*

Междупредметните връзки в обучението са въпрос, който вълнува образователните експерти от векове. Необходимостта от тяхното прилагане се обосновава още от Ян Амос Коменски, според когото знанието от определена област трябва да се преподава във връзка с другите области на научното познание, защото както в природата всички съзидателни процеси започват първо с универсалното и завършват с конкретното, така и в преподаването първо трябва да се представи цялата познавателна област и едва след това да се дадат задълбочени знания за отделните ѝ клонове, като се покаже връзката между тях (Comenius, Keatinge 1967: 121–122).

Не е маловажна и връзката между отделните образователни степени. Например учениците в началния етап на обучение все по-често си служат с похвати за запознаване с граматическите явления, усвоени по време на игровите взаимодействия в предучилищна възраст. Както отбелязва В. Петрова: „... именно тази част от науката за езика е основа на усвояването на съдържанието по всички образователни направления...“ (Петрова 2012: 19–20).

Приоритетът за създаване на междупредметни връзки в образователния процес е отразен в актуалната нормативна документация, която регламентира ранното езиково обучение. Учебните програми по английски език за втори, трети и четвърти клас завършват с раздел, в който осемте ключови компетентности, обвързани с общообразователните учебни предмети според държавния стандарт за общообразователната подготовка, са отнесени към препоръчителни дейности и насоки за осъществяване на междупредметни връзки в обучението (Наредба № 5 2015¹, Учебна програма 2016², Учебна програма 2017³, Учебна програма 2018⁴).

Учебните програми обаче са документи, които задават само ориентири на обучението в съответния клас. Конкретизирането на тези ориентири би довело до по-адекватното им тълкуване и приложение

в образователната практика. Ето защо **целта** на изложението е **да се задълбочат и детайлизират идеите за осъществяване на междупредметни връзки в ранното езиково обучение**, дадени в учебната документация, като се потърси общото с другите предметни области по отношение на прилаганите **методи**, подходящите **дейности** и упражнения, близостта на **учебното съдържание**, ефективните **форми** на организация на учебната дейност.

Най-много възможности за осъществяване на междупредметни връзки в езиковото обучение се откриват с учебния предмет „Български език и литература“, в който се работи за **ключовата компетентност „Общуване на роден език“**. Един от основните аспекти при формирането на тази ключова компетентност е постигането „... на стандарти, свързани с правописа, заложи в съвременната учебна документация по български език на основната образователна степен...“ (Йорданова 2016: 112). В началните класове обучението по правопис и на български, и на английски език не се провежда отделно, а се осъществява във връзка с учебното съдържание от всички дялове на граматиката. Обучението по правопис е основополагащо за формиране на езиковата компетентност на учениците в 1.–4. клас. „За успешното овладяване на лингвистичните знания и умения както по български език, така и по английски език за етапа I–IV клас, учителите имат възможност да пренасят методи и техники за обучение по правопис между двата езика“ (Йорданова, Кънева 2014: 538).

Тезата, че компетентността за общуване на роден език е едно от най-важните условия за успешно обучение в училище, е неоспорима. Върху важен аспект от усвояването на първия език през последните десетилетия провежда изследвания В. Петрова. Тя създава и внедрява технология за звукова работа, чрез която „... се формира един от аспектите на готовността за усвояване на писмената реч, а именно способността за умствени действия със звуковете в думите“ (Петрова 1997: 47). Чрез поощряване на децата за звукови занимания в предпочитани от тях дейности (пеене, танцуване, имитационни движения и пр.), изследователката доказва възпитателното значение на звучащата реч в образователния процес.

В условията на училищното обучение способността за умствени действия (анализиране, синтезиране, сравняване, обобщаване, конкретизиране и др.) е индивидуално постижение и гаранция за успешно усвояване на втори език. Въз основа на родноезиковия опит е възможно доизграждането и обогатяването на „езиковото ядро“ на формиращата се личност (Петрова 2012: 84).

Съществена част от обучението по езици е свързана с обогатяването на речника и активизирането на лексикалните единици. Усвояването и на първи, и на втори език се основава на формиращото се още в предучилищна възраст умение за разбиране на думата. Като изучава изграждането на навици за езиково обучение, В. Петрова поставя акцент върху опознаването на необходимостта от полагане на умствено усилие. Според изследователката на закономерностите на усвояването на първи език: „Разбирането и неразбирането на отправено съобщение благоприятства разграничаването на двете представи – роден и чужд език. Думите от родния език служат за обозначаване на нещо, което може да бъде разпознато, посочено, обяснено и т.н. А чуждите думи остават непознати и за тяхното опознаване са необходими повече усилия“ (Петрова 2003: 12). Приносът на обучението по първия език обаче е значим, тъй като заедно с усвояването на формите на родноезиковите лексикални единици се усвояват и понятията за предметите и обектите, които те обозначават. В. Минчева уточнява, че: „съществува връзка между думите и обектите. Ние използваме думи, за да означим с тях обекти, действия и др. ... Понятието (тук) се разглежда като форма на мисленето и поради това съдържанието му може да се счита като негова характеристика, близка до значението на думата“ (Минчева 2012: 13, 18). Видно е, че в чуждоезиковото обучение е необходимо да бъдат представени писмените и устните форми на думите, които назовават вече усвоени понятия.

Процесите на трансфер на езикови знания, умения и стратегии на учене, които са в основата на дидактиката на многоезичието, както и спецификата на процесите на взаимодействие между (най-често) изучаваните съвременни езици в България, са предмет на изследване от Даниела Стойчева, Тодор Шопов, Павлина Стефанова, Янка Коева и други.

От първия към втория език и обратно могат да се трансферират не само техники, които допринасят за повишаване на разбирането на езика на равнище дума, но и на равнище изречение и текст, а именно: онагледяване с реални предмети, макети, изображения; демонстрация на действия; отгатване (от контекста); предвиждане (на темата, на следващото – действие, герой, финал...).

Паралели могат да се правят и по отношение на: групирането на изучаваните думи в лексикални гнезда (храни, животни, дрехи), в антонимни двойки, по рима, като части на речта, по формални признаци (цвет, големина). Класифицирането на думи от изучаваните езици в определени категории

подпомага заздравяването на асоциациите между устните/писмените им форми, значенията, употребата им. Известно е многообразието от игри и упражнения за научаване и затвърдяване на формите и значенията на вече представените лексикални единици, както и на тяхната употреба („Бинго“, „Открий излишната дума“, верижки от думи, кръстословици, игри за отгатване на скрито изображение, игри с карти и други).

Конкретни възможности за пренос на знания, умения и типове упражнения, овладяни и практикувани в процеса на начално оgramотяване на български език, към процеса на оgramотяване на английски език, са очертани в публикациите на Пенка Кънева, която констатира, че в ранното обучение по английски език като чужд не се използват достатъчно позитивните образователни ефекти, постигнати в процеса на обучение по български език (Кънева 2012: 113, 124). Става дума за фонетичния (езиков анализ и синтез на звукове) метод на обучение по четене и писане при думите с правилни фонемно-графемни взаимоотношения, стратегиите за кодиране и декодиране, упражненията с правописни задачи: за откриване на ортограма, за даване на примери по дадена правописна особеност и други. Междупредметните връзки в обучението по езици следва да се прилагат и с цел осъзнаване на езика като средство за общуване между хората.

Формирането на **компетентности в областта на математиката, природните науки и технологиите** също предполага възможност за осъществяване на междупредметни връзки в ранното езиково обучение. Една от дейностите, подходяща за интегриране на двете предметни области, е възприемането и осмислянето на приказки. За разбирането на много от текстовете е необходимо децата да могат да броят, да имат формираны понятия за големина, цвят, количество, форма на предметите, мерни единици. Съчетаването на техники за представяне на знанията и упражнения за тяхното прилагане от двете предметни области подпомага процеса на осмисляне на изучаваните текстове. Умението за интерпретиране/представяне на информация в табличен и графичен вид, което има място при упражняване на следните езикови функции: “Expressing likes and dislikes”, “Talking about ability”, “Asking for and giving information”, също изисква математическа компетентност.

Формирането на чуждоезикова компетентност и формирането на **дигитална компетентност** са толкова тясно свързани процеси, че възможностите за осъществяване на междупредметни връзки в обучението са неизчерпаеми. Например почти всеки учебен комплекс включва мултимедия продукт, позволяващ анимирано представяне на езиковите факти, ефектите от което са трудно постижими с традиционни средства. Създадени са множество електронни платформи за обучение по езици. Освен това много от англо-английските речници имат безплатни онлайн версии, които съчетават картинно (анимирано) изображение, произношение от носител на езика, примери за употреба, антоними/синоними, варианти за съчетаемост на думата (Meriam Webster Word Central Student Dictionary, Little Explorers Picture Dictionary, Kids.Wordsmyth Dictionary).

Петата **ключова компетентност „Умения за учене“** също е благодатна за осъществяване на междупредметни връзки в обучението. Стратегиите на учене като предвиждане, подреждане в определена последователност, групиране, класифициране, запаметяване, откриване на съответствия, обследване, формулиране на хипотези и проверяването им, решаването на проблемни задачи и други са ефективни и приложими във всички предметни области. За формирането на такива стратегии е необходима подкрепа и стимулиране „... на присъщите детски качества – учудване, любопитство, любознателност, желание за откриване и обяснение...“ (Конакчиева 2015: 267).

Изучаването на втори език и култура допринася за осъзнаването на собствената идентичност чрез сравнение с отличителните особености и качества на носителите на този език, това от своя страна повлиява процеса на изграждане на **социални и граждански компетентности**. „Удовлетвореността на детето от мястото му сред останалите зависи от това доколко то се чувства емоционално комфортно и сигурно в собствените си възможности да участва инициативно в контакти с другите и да бъде равностоен и значим партньор в социокултурната общност“ (Конакчиева 2015: 30). Всички учебни дейности, чието съдържание е свързано с опознаване на културата на общностите, които говорят английски език, и насочено към общуване с техни представители, благоприятстват процеса на осъзнаване на малките ученици като граждани на Република България. Същевременно „защитаването на равнопоставеността, толерантността и справедливостта в процеса на общуване и комуникация подготвя нагласа към демократичните и гражданските отговорности“ (Конакчиева 2016: 146).

Съвременното чуждоезиково обучение, ориентирано към изучаване на езика с комуникативна цел, и особено ранното езиково обучение на деца разчитат много на дейностноориентирания подход

за обучение, при който на учещите се поставят определени задачи с продуктивен резултат (task-based learning, learning by doing). От дидактическа гледна точка обаче е важен не само резултатът, но и процесът на изпълнение на задачите, тъй като той изисква общуване на езика цел между учителя и „дейтелите“ – обсъждане на поставената задача, планиране на действия за изпълнението ѝ, договаряне, възлагане на роли и подзадачи, изпълнението им. За да се стигне до създаване на желания продукт, е необходимо прилагане на знания и умения от различни предметни области, като по този начин заедно с ключовата компетентност за общуване на езика цел се развиват **компетентностите за инициативност и предприемчивост, културната компетентност и уменията за изразяване чрез творчество**. Формирането на тези компетентности е от изключителна важност при подраствашите, защото, както М. Мойнова обосновава: „Приобщаването на човека към културата е процес на формиране на индивидуалната система от ценности. В процеса на овладяване на културата индивидът постепенно се превръща в личност“ (Мойнова 2016: 102).

Ето някои примери за създаване на междупредметни връзки чрез прилагане на дейностноориентирания подход в обучението по английски език като чужд:

- При дейностите за обогатяване на речника и активизиране на лексиката – задачите за изработване на „паяжини от думи“, комплекти от карти с изображения на значенията на изучавани лексикални единици, колажи по дадена тема, лични картинни речници, книжки на класа – е нужна интеграция на знанията и уменията от часовете по изобразително изкуство;

- При пеене на езика цел. Установено е експериментално, че пеенето подобрява паметта и имитаторските способности (овладяването на фонемната структура), необходими за ученето на език. Обяснението е, че учебни дейности, които изискват едновременно активност на лявото и дясното полукулбо на мозъка, водят до по-високи резултати от ученето (Anton 1990: 1166–1170; Slevc, Miyake 2006: 675–681; Wallace 1994: 1471–1485).

- При слушане на музикални произведения като фон на езиковите занимания. Доказано е благотворното въздействие на музиката за снижаване на афективния филтър в езиковото обучение и повишаване на възприемчивостта към езиковата информация Неслучайно сугестопедичният метод за учене на езици препоръчва използването на класически музикални произведения.

- Задачите за изработване на костюми и маски на литературни герои за подготовка на представление изискват сръчност, знания и умения, усвоени в часовете по технологии и предприемачество;

- В задачите за усвояване на произношението на звуковете от езика цел могат да се постигнат по-добри резултати, ако се приложат техники от заниманията по словесно-изпълнителско изкуство;

- Приложението на метода за цялостна физическа реакция (Total Physical Response) често налага интеграция със знанията и уменията, усвоени в часовете по физическо възпитание и спорт.

Изброените примери не изчерпват потенциалните възможности за създаване на междупредметни връзки в ранното обучение по английски език като чужд. Те обаче могат да породят нови идеи за интегриране на предметните области, за да се постигне в по-голяма степен цялостност и систематичност на знанието.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Наредба № 5 2015:** Наредба № 5 от 30 ноември 2015 г. за общообразователната подготовка. // *ДВ*, бр. 95 от 08.12.2015 г. // **Наредба № 5 2015:** Наредба № 5 за obshtoobrazovatel'nata podgotovka. // *DV*, br. 95 ot 08.12.2015 g.

² **Учебна програма 2016:** Учебна програма по английски език за втори клас.

³ **Учебна програма 2017:** Учебна програма по английски език за трети клас.

⁴ **Учебна програма 2018:** Учебна програма по английски език за четвърти клас.

ЛИТЕРАТУРА

Йорданова 2016: Йорданова, Д. *Въпроси на обучението по български език в 1.–4. клас*. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, -194 с. // **Yordanova 2016:** Yordanova, D. *Vaprosi na obuchenieto po balgarski ezik v 1.–4. klas*. V. Tarnovo: UI “Sv. sv. Kiril i Metodiy”, -194 s.

Йорданова, Кънева 2014: Йорданова, Д., П. Кънева. Методи и упражнения в обучението по правопис на български и английски език в 1.–4. клас. // *Чуждоезиково обучение: АЗ Буки* (5), с. 121–141. // **Yordanova, Kaneva 2014:** Yordanova, D., P. Kaneva. *Metodi i uprazhnenia v obuchenieto po pravopis na balgarski i angliyski ezik v 1.–4. klas*. // *Chuzhdoezikovo obuchenie: AZ Buki* (5), s. 121–141.

Конакчиева 2015a: Конакчиева, П. Философстването с деца – средство за формиране на природонаучни компетенции в предучилищното детство. // Сб. „Дни на науката 2014“, В. Търново: Фабер, с. 266–284. // **Konakchieva 2015a:** Konakchieva, P. Filosofstvaneto s detsa – sredstvo za formirane na prirodonauchni kompetentsii v preduchilishtnoto detstvo. // Sb. “Dni na naukata 2014”, V. Tarnovo: Faber, s. 266–284.

Конакчиева 2015b: Конакчиева, П. *Интерактивни моделни технологии във висшето педагогическо образование*. В. Търново: Слово, -180 с. // **Konakchieva 2015b:** Konakchieva, P. *Interaktivni modelni tehnologii vav vissheto pedagogicheskoto obrazovanie*. V. Tarnovo: Slovo, -180 s.

Конакчиева 2016: Конакчиева, П. Социалната компетентност като образователен приоритет на педагогическото взаимодействие „дете–среда“. // Сб. „Дни на науката 2015“, В. Търново: Фабер, с. 141–151. // **Konakchieva 2016:** Konakchieva, P. Sotsialnata kompetentnost kato obrazovaten prioritet na pedagogicheskoto vzaimodeystvie “dete–sreda”. // Sb. “Dni na naukata 2015”, V. Tarnovo: Faber, s. 141–151.

Кънева 2012: Кънева, П. *Английският правопис в начална училищна възраст*. В. Търново: Сира, -200 с. // **Kaneva 2012:** Kaneva, P. *Angliiskiat pravopis v nachalna uchilishtna vazrast*. V. Tarnovo: Sira, -200 s.

Минчева 2010: Минчева, И. *Методика на обучението по математика в началното училище – специална част, избрани глави от общата част*. Прераб. и доп. изд. Пловдив: Астарт, -342 с. // **Mincheva 2010:** Mincheva, I. *Metodika na obuchenieto po matematika v nachalnoto uchilishte – spetsialna chast, izbrani glavi ot obshtata chast*. Prerab. i dop. izd. Plovdiv: Astarta, -342 s.

Мойнова 2016: Мойнова, М. *Детската рисунка като феномен на културата*. В. Търново: Екслибрис студио, -234 с. // **Moinova 2016:** Moinova, M. *Detskata risunka kato fenomen na kulturata*. V. Tarnovo: Ekslibris studio, -234 s.

Петрова 1997: Петрова, В. Основни понятийни проблеми в изследванията за усвояване на звуковете от децата в предучилищна възраст. // *Педагогически алманах*, 5 (1, 2), с. 47–63. // **Petrova 1997:** Petrova, V. Osnovni ponyatiyni problemi v izsledvaniyata za usvooyavane na zvukovete ot detsata v preduchilishtna vazrast. // *Pedagogicheski almanah*, 5 (1, 2), s. 47–63.

Петрова 2003: Петрова, В. *Родна реч в детската градина*. В. Търново: Слово, -240 с. // **Petrova 2003:** Petrova, V. *Rodna rech v detskata gradina*. V. Tarnovo: Slovo, -240 s.

Петрова, В. (2012). *Развитие на речта в предучилищна възраст*. В. Търново: Слово, -214 с. // **Petrova, V. (2012).** *Razvitie na rechta v preduchilishtna vazrast*. V. Tarnovo: Slovo, -214 s.

Anton 1990: Anton, R. *Combining singing and psychology*. Hispania. pp. 1166–1170.

Comenius, Keatinge 1967: Comenius, J., M. Keatinge. *The Great Didactic of John Amos Comenius*. Translated into English and edited with biographical, historical and critical introductions by M. W. Keatinge, M. A. New York: Russell & Russell, pp. 121–122.

Slevc, Miyake 2006: Slevc, L. and A. Miyake. Individual Differences in Second-Language Proficiency: Does Musical Ability Matter? // *Psychological Science* 17 (8), pp. 675–681.

Wallace 1994: Wallace, W. Memory for music: Effect of melody on recall of text. // *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, Vol. 20, Nov., pp. 1471–1485.